

LITTERATUR

E. H. THÖRNBERG — FOLKETS EGEN PROFESSOR

Av förlagschefen HERMAN STOLPE

På svenska flaggans dag i år fyllde polyhistorn, den mångbefarne föreläsaren, outnämnde professorn i sociologi, »inte ens vald till sjunde suppleant i revisionen av statens gödselhögar», E. H. Thörnberg 85 år. Det är en händelse som ser ut som en tanke, att vi i Sverige valt just E. H. Thörnbergs födelsedag som vår motsvarighet till nationaldagen i andra länder: ingen nu levande svensk torde genom livserfarenheter och mångsidigt sociologiskt studium så väl känna sitt folks väsen, tänkesätt och livsformer som just smålänningen, mångfrestaren och jubeldoktorn E. H. Thörnberg.

Min första kontakt med E. H. T. fick jag som ung student på 1920-talet, då jag var daglig gäst på Kgl. Biblioteket. Ingen kunde undgå att lägga märke till den väl påpälsade, satta gestalten i läsesalens mitt — placeringen vald för att om möjligt undkomma drag från fönstren. Han hade svängt stolen runt ett halvt varv för att fritt kunna bevaka entrén till salen och göra sociologiska studier beträffande besökarens behavior. Snart kom han underfund med att jag var sysselsatt med att utarbeta en studie beträffande Adam Smiths och David Ricardos värdeläror. Då han själv — i betagande anspråkslöshet trots överväldigande lärdom — var framstående kännare av dessa pionjärekonomers verk, tog han snart kontakt med mig, och jag hade nöjet att många gånger

följa honom, då han vid stängningsdags plockade på sig sin päls, drog på sina galoscher, rättade till bomullstussarna i öronen och tågade i väg längs Kungsgatan, ströende kring sig lärda kommentarer och spirituellt utformade reflexioner kring ting, typer och tidender i forntid och nutid. Hans närmaste mål var Centralstationens tidningskiosk, där han inköpte senaste numret av *Christian Science Monitor*, som han högt skattade. Vid ett tillfälle fortsatte vi Vasagatan mot söder, och döm om min förvåning, då han vid Hotellrestaurangen i hörnet till Tegelbacken höjde sin käpp, knackade på ett fönster och vänligt hälsade på en framilande ung servitris med en chevaleresk slängkyss.

Senaste gången jag stötte ihop med E. H. T. var häromåret på stadshotellet i Falköping, där vi bägge medverkade vid en SSUH-kurs. E. H. T. satt, myndig som en egyptisk farao och kostymerad som en västgötaknalle på vandring till Arjeplog, i änden av rummet. Jag hade min plats i salens andra ände men kunde utan svårighet höra hans sonora stämma och fånga in guldorn i det strida ordsvallet. Naturligtvis hade jag inte undgått åttioåringens örnblick, och det dröjde inte länge, förrän han hade mig i sina klor. Visst hade han åldrats men på hjärnans och tungans spänst var det inget fel. Dock besvärade det honom något, att han måst lägga bandage om

ena handen — när han kvällen före skulle till sin paulun forsla den svagdricksbutelj, han som uråldrig nykterist använder som sängfösare, hade han råkat krossa den mot någon metallisk materia, som ej haft vett nog att hålla sig undan, när en andans man efter inmundigande av några läskande droppar vill sjunka i Morfei armar. Men ingen skall tro att dessa kalamiteter minskade hans aktivitet som föreläsare: alldeles som i unga dar förstod han att oemotståndligt fångsla sitt ungdomliga auditorium med röstens violoncellklanger, sina mästerliga formuleringar och sin avslöjande blixtbelysning av händelser och ideer. Men så förstår också den evigt unge E. H. T. utmärkt bra den moderna ungdomen, om vilken han sagt:

»Det är ju klart att en gammal ungarl reagerar emot en mängd företeelser, som speciellt tillhör den yngre generationen, t. ex. framfusigheten, dyrkan av vissa normer: klädselnormer, nöjesnormer, yttre livsnormer. Men så fort man ser en grupp av den nutida ungdomen, samlad kring vissa uppgifter, och när man har tillfälle att personligen tala till dem, då förstår man att den är mäktig utav intellektuellt allvar och en social blick som saknades hos t. ex. mina jämnåriga.»

E. H. T. torde vara Sveriges mest bereste föreläsare. »Färder, färder, tusental av mil på båt, på tåg, i hjul- och släddon, i bil och buss. Tusental av föredrag eller föreläsningar... I alla Sveriges städer av såväl rådstuvu- som fögderityp har jag läst eller talat utom i Trosa och Skanör och Falsterbo.»

Det länder svenska folket i alla landsändar till heder att det alltid visat stor uppskattning av den lärdom av högst personlig tappning, som den mångkunnige, originellt framträdande E. H. T. alltid kunnat bjuda sina åhörare. Andra må ha ett mera glans-

fullt framträdande och ackompanjera sitt väljud med klingande cymbaler, men svensken i gemen tycker dock bättre om den haltfulla förkunnelse, som utan höga later meddelas av en folkets egen son, som på självstudernas väg sökt sig fram till kunskapens träd och vishetens källor. Apollon må hålla sig i sitt bländande ljus i sin olymp, det är mer att hämta hos den anspråkslöse Sokrates och hos Diogenes i tunnan.

Otaliga är de historier som berättas ute i bygderna om E. H. T:s föreläsningsbesök. Han infinner sig i god tid i lokalen, närmast för att inspektera dess ventilationsförhållanden. E. H. T:s ideallokal är tydligen ett hermetiskt slutet rum, där den enda tolererade luftströmmen är den han själv åstadkommer genom sitt tal och sina gester. Upptäcker han springor i fönstren, försätts han i raseri och ställer till rassia bland arrangörerna som anklagas för mordförsök. Vid ett tillfälle fann de första föreläsningsbesökarna, som infann sig i god tid, en lurvig gestalt, klädd som en nordpolsfarare efter ett års vistelse i isregionerna, krypande omkring på golvet, där han ilsket muttrande inspekterade golvspringorna och konstaterade påfallande starkt golvdrag. Det var antagligen efter den betan han lade sig till med dubbla par galoscher. — Själv råkade jag en gång under telefonsamtal med E. H. T. lätt nysa; han slängde omedelbart på luren men ringde upp om en stund, när han övervunnit chocken, dock fortfarande irriterad för att jag skrämt honom — han trodde tydligen att jag ville nysa influensabakterier via telefonledningen genom bomullstussarna in i hans öra.

E. H. T:s yttre uppenbarelse är en av attraktionerna i Mälardrottningens pittoreska utrustningsdetaljer. »Den satta figuren, väl påpälsad året runt

för att skydda den dyrbara hälsan mot ett svinkallt klimat, det väderbitna morska ansiktet med trubbnäsa och skäggtofs på hakan, de runda ögonen spelande bakom de tjocka glasen, pälsmössan i brant vinkel mot tänkarpannan, den eleganta fadermördaren, de präktiga bomullstussarna i öronen, byxornas fall över galoscherna, spatserörret som han bär som en dragen värja», allt enligt ett polyfoto av Uno Florén, som tagit honom på kornet. Då denna korsning av Olov Rudbeck och Lotta Svärd med drag från Albert Engström och Carl Linné, kanske också av Lenin och Sokrates, drar fram genom gatorna, väcker han uppmärksamhet bland barn, trafikkonstaplar och mormödrar. På 1920-talet stannade en liten pojke mitt på gatan, pekade på E. H. T. och utropade: »Det där är väl ändå en bolsjevik!»

Det var före sputnikarnas tid, innan ryssarna hunnit in i atomåldern och börjat te sig som stålmän. Det var också innan gossen hunnit komma underfund med hur svenskheten under 1800- och 1900-talet gestaltar sig i komprimerad form i *en mans gestalt*.

En liten flicka, som vid sin moders sida hade tillfälle att storögt studera E. H. T. i en spårvagn och särskilt fäste sig vid de stora bomullstussarna, som stack ut ur hans öron, utbrast:

»Mamma, har den där farbrorn bomull i hela huvudet?»

På den frågan kunde modern fullt sanningsenligt svara att så var inte fallet. Skenet bedrog. I det huvudet finns under det krulliga håret inte bomull men nästan allt, som en finurlig smålandshjärna kan hitta på, när den ständigt matas med väl tillvaratagna syn- och hörselintryck från varje vinkel och vrå i detta land. Och detta andliga kraftcentrum har producerat inte bara ett otal muntliga förkunnelser, sprudlande av lärdom och humor, utan även ett drygt tiotal böcker, som tillhör pärlorna i den samhällsvetenskapliga litteraturen i vårt land, där vi länge saknat professurer i sociologi men under ett halvt sekel ägt en privat professor i ämnet: den oförliknelige sociologie hedersdoktor E. H. Thörnberg.